

ВСЕСВІТНЬО ЗНАНИЙ ЛІХЕНОЛОГ

(До 80-річчя відомого словацького ліхенолога доктора Івана Пішута)

Іван Пішут народився 13 березня 1935 року в Братиславі. Оскільки після розпаду Австро-Угорської імперії в Словаччині не було фахівців з ліхенології, Іван, який вступив на природничий факультет університету імені Яна Коменського (Братислава), продовжив навчання в Карловому університеті Праги. Тут на кафедрі ботаніки він міг спеціалізуватися з ліхенології. На той час ліхенологічні дослідження на теренах Словаччини проводили відомі чеські ліхенологи І. Суза, З. Черногорський та Й. Надворнік, у двох останніх Іван мав нагоду поповнювати свої знання з обраного фаху.

Після закінчення університету в 1958 році І. Пішут повернувся до Братислави і з ентузіазмом розпочав багатоаспектні ліхенологічні дослідження. Спочатку він отримав посаду в Словацькому інституті охорони пам'яток природи, відтак упродовж 28 років працював у Словацькому національному музеї – історико-краєзнавчому музеї (Братислава), згодом – в Інституті ботаніки Словацької академії наук, де заклав основи для створення відділу безсудинних рослин.

У 1961 році Іван Пішут очолив відділ гербарію лишайників і бріофітів у Словацькому національному музеї, де ліхенологічна колекція на той час

становила 460, а бріологічна – 1676 зразків. За десятиліття його роботи була створена найбільша в Словаччині і п'ята на території колишньої Чехословаччини колекція цих рослин. У 1989 році, коли І. Пішут залишив Музей, вона вже налічувала понад 67000 зразків лишайників та 38000 – мохів.

Іван Пішут почав популяризувати знання з ліхенології та заповідної справи від 1959 року, використовуючи для цього можливості Словацького ботанічного товариства. У 1984 році дослідник видав книгу «Загадковий зелений лишайник» («Záhadný zelený lišajník»), призначену для широкого загальночитачів, насамперед молоді. У ній автор в інтригуючій та доступній формі представив світ лишайників, цікаво розповів про особливості роботи ліхенолога. Книга швидко набула популярності і ввійшла до переліку літератури, обов'язкової для опрацювання кількома поколіннями студентів-ботаніків. Важливо, що в ній також обґрунтовувалася необхідність охорони лишайників та природи загалом.

Від 1967-го І. Пішут брав діяльну участь у заходах з охорони природи та створенні в країні заповідних територій. Дослідник також є співавтором Червоної книги криптогамних рослин Словаччини, підготував перший Червоний список лишайників Словаччини і долучився до розробки його наступних видань.

Результати вивчення лишайників різних гірських районів Словаччини представлені у понад 400 наукових публікаціях ювіляра. Іван Пішут досліджував лишайники в різних оселищах: від майже природних пралісових масивів до лісових територій, які зазнають значних антропогенних трансформацій. Він також доповнив відомості стосовно різноманіття лишайників Балканського півострова, Кавказу, Туреччини, Центральної Азії, Гренландії тощо.

Дослідник детально вивчав поширення представників родів *Collema* і *Cladonia* в Словаччині і поповнив знання про них, проаналізував

загрози щодо вразливих епіфітних видів, зокрема *Lobaria pulmonaria*.

У 1962 році І. Пішут уперше в Центральній Європі започаткував дослідження впливу поліютантів з ізольованих промислових об'єктів на лишайники, а в 1974 році – уперше в світовому вимірі почав вивчати дію магнієвих викидів на епіфітні лишайники.

Попри складнощі колишньої соціалістичної системи, в якій перебувала тодішня Чехословаччина, нав'язуване владою обмеження контактів із зарубіжжям, Іван Пішут зумів до 1989 р. налагодити широкі наукові зв'язки з дослідниками з Австрії (О. Бреус, Й. Пельт), Азербайджану (Ш. Бархалов), Великої Британії (Д. Хоуксворс, М. Сіворд, Т. Свінскоу), Білорусі (М. Томін), Данії (В. Альструп, С. Хрістенсен), Канади (І. Бродо, Й. де Слугер), Німеччини (А. Хенсен, Г. Хертель, О. Клемент, Й. Пельт), Норвегії (П. Йоргенсен, Х. Крог), Польщі (Я. Бистрек, К. Чижевська, З. Тоблевський, Й. Новак), Португалії (С. Таварес), Росії (К. Рассадіна), США (У. Кальберсон, Р. Еган, Т. Есслінгер, А. Еванс, Х. Імшаут, А. Шаде, У. Вебер), Угорщини (К. Вершеги), Уругваю (Г. Осоріо), Франції (Г. Клаузаде, К. Ру), Швейцарії (К. Шейдеггер), Швеції (О. Альборн, Г. Дегеліус, Р. Моберг, Л. Тібел), Японії (Й. Асахіна, Х. Кашівадані, С. Курокава) тощо.

Іван Пішут вибудував нішу для ліхенології в країні, невеликій за територією, однак напрочуд багатій за морфологічним і біологічним різноманіттям. Його гідний подиву ентузіазм дослідника, яскравий талант і невсипуща енергія сприяли розвитку ліхенології в сусідніх країнах, особливо в Чеській Республіці.

Незважаючи на глибоку обізнаність, науковий ступінь і численні публікації, І. Пішут не міг працювати на відповідній посаді та бути офіційним керівником студентських робіт через стандарти режиму, що існував у Словаччині до 1989 року. Однак його постійний пошук і винахідливість спонукали і наснажували студентів спеціалізуватися з мікології та ліхенології, піднімали її престиж, як важливої науки, в академічних установах і природоохоронних організаціях Словаччини та Чеської Республіки.

До 70-річчя від дня народження Івана Пішута вийшов спеціальний випуск журналу «Mycotaxon» «Центральноєвропейські лишайники: різноманіття та загрози» (*Lackovičová A., Guttová A., Lisická E.*

& Lisoň P. (eds.) 2006. Central European lichens – diversity and threat (Dedicated to Ivan Pisut). – Mycotaxon Ltd., Ithaca. – 364 p.), що містив добірку праць фахівців із Німеччини, Польщі, Чехії, Естонії, Австрії та Словенії. Однак найбільше вражає те, що словацькі та чеські ліхенологи висловлювали вдячність І. Пішуту за розширення обрії світу ліхенології, за плідну наукову співпрацю впродовж десятиліть.

Свій ювілей І. Пішут зустрічає в гарному гуморі, сповнений творчих планів і нових задумів. Він уже давно на пенсії, та попри це, майже щодня буває в Інституті і жваво цікавиться всіма подіями, що тут відбуваються. Із занепокоєнням говорить про згасання інтересу молодих ботаніків до вивчення лишайників, зловоденні проблеми щодо підготовки фахівців у цій галузі, оскільки нині спостерігається гонитва за модерними молекулярними та комп'ютерними дослідженнями. Дуже приємно було почути розповідь ювіляра про відомого українського ботаніка Д.К. Зерова, якого Іван Пішут знав ще з 1970 року, коли Дмитро Костьович приїздив до Братислави на міжнародний ботанічний з'їзд. По багатьох роках, коли Іван Пішут був в експедиції в Узбекистані та Туркменістані і подорожував разом із водієм-українцем, він побачив, що українці дуже добре розуміють словацьку мову. Іван одразу ж пригадав візит Д.К. Зерова, коли в його присутності словацькі ботаніки проклинали російських солдатів, які в 1968 році принесли «свободу» на танках у Чехословаччину, що прагнула вивратися з-під «патронату» СРСР.

У розмові з директором Інституту ботаніки докторкою А. Гуттовою я обмовився про те, що хочу запитати у А. Лацковичової, де краще купити медичні препарати та деякі речі для доньки та дружини. І був приємно вражений її відповіддю: «Запитайте в Івана. Він у нас справжній Вчитель і в ліхенології, і в усіх питаннях життя».

Приєднуючись до численних привітань ювіляра від словацьких, чеських, польських, угорських колег, що пролунали на семінарі «Середньоевропейські лишайники – суміш біогеографічних елементів» 17 березня 2015 року (див. окреме повідомлення), зичимо Івану Пішуту міцного здоров'я, багато плідних років творчої праці, радощів від спілкування з колегами і нових відкриттів у царині ліхенології.

С.Я. КОНДРАТЮК